

שיעור יט

ספר התורה שקראו בו בהקהל וביום הכיפורים

(בבא בתרא יד ע"ב)

פתיחה

- א. ספרי התורה שכתב משה
 - ב. כיצד היה מונח ספר התורה בארון?
 - ג. השימוש בספר העזרה בהקהל וביום הכיפורים
 - ד. ספר העזרה - בעזרת ישראל או בקודש הקודשים?
 - ה. ספר העזרה וספר הברית
 - ו. י"ג ספרי התורה שכתב משה רבנו
- סיכום

פתיחה

בגמרא (יד ע"ב) נזכר ספר העזרה. רש"י שם כתב: "ספר עזרה - ספר שכתב משה ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל, וכהן גדול ביום הכיפור". בסוגיה זו נעסוק בשאלות: מה הוא ספר העזרה והיכן היה מונח, ובקריאה בו במעמד הקהל וביום הכיפורים.

א. ספרי תורה שכתב משה

במדרש (דברים רבה ט, ט) נאמר:

"ויאמר ה' אל משה הן קרבו ימיך למות" (דברים לא, יד) - רבנן אמרי כיון ששומע משה שהיה לו למות באותו יום - מה עשה? אמר ר' ינאי כתב י"ב תורות. י"ב לי"ב שבטים ואחד הונח בארון. שאם יבקש לזייף דבר, שיהיו מוצאים אותו בארון.¹

1 מדרש זה מופיע גם במדרש שוחר טוב לתהלים יד.

מניין למדו שמשו כתב י"ג ספרים (שנים עשר לשבטים ואחד בארון)? היכן היו מונחים ספרי התורה הללו של השבטים, והאם וכיצד השתמשו בהם? בפרק שבו הציווי על מצות הקהל (דברים לא), מסופר לפנייה ואחריה על כתיבת ספרי תורה בידי משה. "ויכתוב משה את התורה הזאת, ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה', ואל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט). אל בני לוי ואל זקני ישראל – אלו כנראה שנים עשר הספרים שניתנו לשבטים, כשספרו של שבט לוי נזכר באופן מיוחד. הפסוקים הבאים לאחר מכן (דברים לא, י-יג) הם הפסוקים המלמדים על מצוות הקהל, ולאחריהם דברי הקב"ה אל משה (דברים לא, יד-יח) על מה שיקרה לעם ישראל אם יעזוב את התורה, ואז נצטוו שוב על כתיבה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, שימה בפייהם, למען תהיה השירה הזאת לעד בבני ישראל" (דברים לא, יט). ובהמשך מסופר על מילוי הציווי לכתוב, ועל הנחת ספר התורה בארון:

"ויכתוב משה את השירה הזאת ביום ההוא וילמדה את בני ישראל. ויצו את יהושע בן נון ויאמר חזק ואמץ, כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם ואנכי אהיה עמך. ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם. ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה' לאמר. לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' אלוֹקֵיכֶם והיה שם כך לעד" (דברים לא, כב-כו).

משה כתב אפוא י"ב ספרי תורה לשבטים ועוד ספר תורה נוסף,² הנקרא גם שירה, וציווה את בני שבט לוי להניחו לצד ארון ברית ה' כדי שיהיה לעד. העדות היא בכך שאם יבקש מישהו לזייף ולערער על אמיתות התורה, יהיה ספר התורה זה לעדות.³ זהו ספר תורה המונח בארון השייך לכלל ישראל כולו ולא לשבט מסוים.

ב. כיצד היה מונח ספר התורה בארון?

הגמרא (יד ע"א) דנה בשאלה: היכן היה מונח ספר התורה שעליו נאמר שהיה "מצד ארון ברית ה'" (דברים לא, כו) – בצד הארון בתוכו או בצד מחוצה לו?

2 בשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק יו"ד סימן עד, כתב שבימי משה היה רק ספר תורה אחד.

3 דווקא ספר התורה המונח בארון הוא "עד" אך הוא בצירוף הספרים שיש לכל שבט. גם כאן נכתב בלשון יחיד כמו בכל מקום בתורה שכתוב "עד" והכוונה לשניים, ללמדנו שהתורה בשורשה היא אחת, אך מתחלקת לכל השבטים. כך פירש הראי"ה קוק בהקדמת הרמב"ם ליד החזקה. ראה: הרב יעקב פילבר, לאורו, עמ' קסג.

לדעת ר' מאיר, ספר התורה היה מונח בתוך הארון, בצידו, והוכחתו מהנאמר: "אין בארון רק שני לוחות אבנים אשר הניח שם משה" (מלכים א ת, ט). "מאי אין בארון רק? מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ספר תורה שמונח בארון". לדעת ר' יהודה, ספר התורה היה מונח בארגז מחוץ לארון, שנאמר: "לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה'" (דברים לא, כו) - "מצד היה מונח ולא בתוכו. ומה אני מקום אין בארון רק? לרבות שברי לוחות שמונחים בתוך הארון".

הגמרא דנה בשיטת ר' מאיר איך באופן מעשי היה מונח ספר התורה בתוך הארון, ובמהלך הדיון נאמר בגמרא כך: "אמר רב אחא בר יעקב: ספר עזרה לתחילתו הוא נגלל". דהיינו, שהיו גוללים את הספר על עמודה אחת (כמו שאנו נוהגים כיום במגילות), וכך הייתה אפשרות להכניס את ספר התורה בתוך הארון.⁴

ספר זה המונח בארון נקרא ספר העזרה. כך כותב רבנו גרשום שם: "ספר עזרה הינו ספר המונח בארון". לגבי שאר הספרים אין לנו ידיעות ברורות היכן הניחו השבטים את הספרים שנכתבו להם, וסביר להניח שהספר היה מונח במקום מרכזי בנחלת השבטים. הספר הי"ג הוא הספר שהיה מונח בארון הברית לשם עדות, וספר זה נקרא לפי רבנו גרשום "ספר עזרה".⁵

ג. השימוש בספר עזרה - בהקהל וביום הכיפורים

רש"י (יד ע"ב ד"ה ספר עזרה) כתב: "ספר עזרה - ספר שכתב משה ובו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל, וכהן גדול ביום הכיפורים". כך כתב שם גם הראב"ד, מובא בשיטה מקובצת ב"ב שם. מלבד הקריאה בו ביום הכיפורים ובהקהל, מצינו שימושים נוספים לספר העזרה.

במשנה (מועד קטן ג, ד) נאמר: "אין מגיהים ספר עזרה (ויש הגורסים שם "ספר עזרא") בחול המועד מפני שאין בזה צורך המועד". כך גם נפסק ברמב"ם (הל' יום טוב ז, יב).

במשנה (כלים טו, ו) נאמר שספר עזרה אינו מטמא את הידיים (גם שם יש גרסה ספר עזרא), וממנה עולה שבספר עזרה היה קורא הכהן הגדול ביום הכיפורים. בתפארת ישראל שם מוסיף שגם המלך היה קורא בו בהקהל.⁶

4 לדעת האבן עזרא בשמות כה, טו צריך להסביר לשיטת ר' מאיר שבסוף שנת הארבעים במדבר, כשכתב משה את ספר התורה, היו צריכים להסיר את הכפורת עם הכרובים, ולהכניס בתוך הארון את ספר התורה. עיין במזרחי ובגור אריה שם.

5 ספר עזרה או ספר עזרא, ראה: הרב מנחם מנדל כשר, תורה שלמה, כרך כט, עמ' קב-קה.

6 את פירוש הרע"ב שם מזכיר המשנה למלך בהל' אבות הטומאה ט, ו השואל מדוע הרמב"ם לא

בירושלמי (סנהדרין ב, א) נאמר שספר התורה שנכתב בידי המלך היה מוגה מספר העזרה על פי בית דין של שבעים ואחד. כך נפסק ברמב"ם (הל' ספר תורה ז, א; הל' מלכים ג, א).

מכל מקום, לענייננו, יוצא מדברי רש"י והראב"ד בשטמ"ק שאת הספר המונח בארון היו מוציאים בכל שנה ביום הכיפורים לעזרת נשים לקריאת כוהן גדול (יומא סח ע"ב; סוטה מ ע"ב), ופעם נוספת אחת לשבע שנים, במוצאי שמיטה – בחג הסוכות לקריאת המלך בהקהל (סוטה מא ע"א).

ראשונים נוספים כותבים שבספר זה היה קורא הכוהן הגדול ביום הכיפורים.⁷ המאירי (מועד קטן יח ע"ב) פירש שהיו קוראים בו בהקהל, ולא כתב על קריאת הכוהן ביום הכיפורים דבר. יש להעיר שבמקום אחר (יומא סח ע"ב) המאירי כותב שכוהן גדול היה קורא בספר תורה שהיה בבית הכנסת ליד העזרה, "שהמלך היה קורא בספר תורה שלו". דבריו הם על פי דברי הספרי (פרשת שופטים פרשה קס).⁸

הקושי בפירושים הללו הוא שלא מצאנו בסדר יום הכיפורים שכוהן היה מוציא את ספר התורה מקודש הקודשים לקרוא בו. כמו כן, הקריאה בתורה היא לאחר שסיים את כל העבודה, ולפי דברי רש"י היה צריך להיכנס פנימה פעם נוספת להוציא את ספר התורה לעזרה ופעם נוספת להחזירו. יתר על כן, לא מצאנו שהמלך (או אף הכוהן הגדול) היה נכנס בסוכות לקודש הקודשים כדי להוציא ולהכניס אחר כך בחזרה את ספר התורה מתוך העזרה? ובכלל, מדוע מלך צריך לקרוא מספר העזרה, הלא יכול לקרוא מספרו?

התוספות (יד ע"א ד"ה שלא) שאלו שאלה דומה על קריאת הכוהן הגדול ביום הכיפורים. הגמרא שם דנה במבנה הארון והכנסת ספר תורה והלוחות בתוכו, ומחפשת הסבר שלפיו ספר התורה לא ייכנס ויצא מארון הברית בדוחק. וכך שואלים התוספות: "והלא לא היו מוציאים אותו מהארון דהא אסור להכנס בבית קודש הקודשים, וביום הכיפורים לא אשכחן בסדר יומא שהיה מוציאו?"

מקושיותיהם של התוס' ניתן ללמוד שלושה דברים:

א. בספר תורה של העזרה לא היו קוראים מעולם.

ב. אין נכנסים כלל לקודש הקודשים חוץ מביום הכיפורים.

פסק משנה זו להלכה, ונשאר בצ"ע. ראה: הראי"ה קוק, מאמרי הראי"ה, עמ' 373-374, וכן בעמ' 384-385, בתשובתו לשאלה זו.

7 הרע"ב במשנה מועד קטן ג, ד, הריטב"א, הנימוקי יוסף במו"ק שם, וב"י בטור או"ח סימן תקמה (בסופו).

8 דבריו ממסכת יומא סותרים את פירושו במסכת מועד קטן, וצ"ע.

ג. ביום הכיפורים לא שמענו שהכוהן הגדול היה מוציא את ספר התורה, וממילא לא היה קורא בו.

תוס' תירצו שלצורך, כדי לתקן, מותר להוציא את ספר התורה כדי שלא יתעפש ויתקלקל. הם מוסיפים ומחדשים שעד בניית בית המקדש בירושלים, בזמן משכן שילה, היו יכולים להוציאו מהארון ולעיין בו. מכל מקום, מדברי התוס' עולה שביום הכיפורים ובהקהל לא היו קוראים בספר העזרה. לדבריהם ייתכן לומר שהמלך היה קורא בספרו, ואילו הכוהן הגדול היה קורא ביום הכיפורים בספר תורה רגיל שהיה במקדש.

כך כתב גם הרב יצחק אריאלי (עיניים למשפט, בבא בתרא יד ע"א) שיש מחלוקת בין רש"י לתוס' באיזה ספר היו קוראים ביום הכיפורים ובהקהל. לדבריו, לפי רש"י הכוהן הגדול ביום הכיפורים והמלך בהקהל קראו בספר העזרה שהיה מונח בקודש הקודשים, ואילו תוס' חולקים על כך.

ד. ספר העזרה - בעזרת ישראל או בקודש הקודשים?

הרש"ש (בבא בתרא שם) העיר שהמלך והכוהן הגדול היו קוראים בספר העזרה, כדברי רש"י, רק בבית שני מפני שאז לא היה ארון, שהרי הוא נגנז בסוף בית ראשון (יומא נב ע"ב), וכיון שרק הארון נגנז ולא ספר התורה שבו, ממילא לא הייתה בעיה של דחיקת ספר התורה בתוך הארון. הוא מוסיף עוד: "שהרי משה כתב י"ב ספרי תורה כדאיתא במדרש וילך ואולי היה בבית שני אחד מהם". זאת אומרת, שגם אם נגנז הארון עם ספר תורה שעמו, בכל זאת אולי היה זה מאחד הספרים שכתב משה.

דברי הרש"ש פותרים את בעיית הוצאת ספר התורה מהארון, אך לא את בעיית הכניסה לקודש הקודשים, הן של כוהן הן של מלך? ואכן הרב שלמה הכהן (חשק שלמה, בבא בתרא שם) כתב שכאשר נגנז הארון, נגנז גם ספר התורה עמו, לכן דברי רש"י אמורים רק על בית ראשון, וצריך לומר שהכוהן הגדול היה מוציא את הספר וקורא בו. ובבית שני צריך לומר שהספר היה מונח בבית הכנסת בירושלים.

מו"ר הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא (מנחת אברהם, א, עמ' רסה-רסז) כתב שבהקהל לא צריך לקרוא כלל בספר תורה כשר, והעיקר שהקריאה תהיה בלשון הקודש. אלא שמתוך דברי רש"י משמע שהיו מהדרים לקרוא בספר התורה של העזרה, אך אין בזה צורך והכרח. לפיו קשה יותר, אם אין הכרח לקרוא בו וזה רק הידור, מדוע היה מותר להיכנס לקודש הקדשים על מנת להוציאו?

הרב יוסף ראזין (צפנת פענח, מהדורא תנינא עמ' ס; השמטות עמ' 122; צפנת פענח פרשת וילך) כתב שהיה הבדל בין ספר התורה שנתן משה לשבט לוי ובין ספרי התורה

שנתן לשאר השבטים. בעוד שספרי התורה של שאר השבטים היו כתובים ללא ניקוד וטעמים, כספרי התורה שלנו, ספר התורה של שבט לוי - שהוא ספר התורה שהונח בארון - היה כתוב עם ניקוד וטעמים. מספר זה העתיקו המלכים את ספרי התורה שכתבו עד שנבנה בית המקדש ואז לא יכלו להיכנס לקודש הקודשים. לכן היו מעתיקים מספר התורה שכתב המלך הקודם. לאחר מכן היה הספר של המלך הקודם נגנז בבית דין. במעמד הקהל היה המלך קורא מתוך הספר שכתב, וזו כוונת רש"י בבבא בתרא שם. פירוש זה תואם את הספרי (דברים, פרשת שופטים פרשה קס) שם כתוב שמלך כותב ספר תורה שיוכל לקרוא בו בהקהל, וצריך שיקרא מתוך ספר שהוא כתב בזמן שהיה מלך ולא קודם לכן, ואח"כ שמנשה שרף את ספר התורה חפשו ספרים אחרים. ורק בימי ירמיהו מצאו שוב ספרים שכתב משה.

לגבי הוכחתו מהמדרש בספרי, יש להעיר שלא כתוב שם במפורש שהמלך היה קורא בספר שלו במעמד הקהל. כתוב שם שתכתוב את משנה התורה מפני שהיא עתידה להשתנן, דהיינו ישננו מה שכתוב בה. מכל מקום בדברי הצפנת פענח יש תשובה לחלק מהשאלות ששאלנו, אך כל המהלך הזה לא מוזכר בחז"ל ואין לו מקור.

הרב אברהם ישעיהו קרליץ (חזון איש, יורה דעה סימן קסז, ג) כתב שלשיטת רש"י היו רשאים להיכנס לקודש הקודשים להוציאו ולהכניסו בזמן שבית ראשון היה קיים, ואכן קראו בספר תורה שכתב משה, אבל בבית שני נגנז ספר התורה יחד עם הארון, אבל בכל זאת היה ספר תורה מיוחד שהיו קוראים בו ביום הכיפורים ובהקהל, ולא בספר תורה שהיה שייך לכוהן גדול ולמלך. מבחינת פשט הגמרא, כתב החזון איש ממה שנאמר שספר תורה של העזרה לתחילתו הוא נגלל, הכוונה לספר תורה שקוראים בו בעזרה ביום הכיפורים: "והכי פירושו אפילו ספר עזרה היה נגלל לתחילתו, כיון שאין קוראים בו תמיד וכל שכן בספר תורה שנמצא ומונח בארון". דהיינו לפי דבריו היו שני ספרים. ספר אחד היה מונח בארון, שאותו כתב משה ובו היו קוראים בבית ראשון ומוציאים אותו החוצה עד שנגנז. בבית שני היה ספר תורה אחר ובו היו קוראים בהקהל וביום הכיפורים, וממנו רוצה הגמרא ללמוד ביחס לספר התורה שמונח בארון. לפיו, מתאים הביטוי ספר העזרה מפני שבאמת זהו ספר שהיה מונח בעזרה במשך כל השנה. אך עדיין קשה מבית ראשון - לא שמענו שהיו נכנסים פנימה להוציא ספר תורה לקרוא בו בהקהל או ביום הכיפורים?

הרש"ר הירש (דברים לא, ו; מופיע גם בספרו: שמש מרפא עמ' קסט) כתב שלפי שיטת רש"י צריך לומר שהיה מותר להיכנס לתוך קודש הקודשים להוציא את ספר התורה לקריאה בהקהל וליום הכיפורים מפני שגם זה צורך עבודה. הוא מביא את המדרש שמשה כתב י"ג ספרים וחילק אותם, ואם יבקשו לזייף דבר, מוציאים את זה

שבארון. מכאן שהיה מותר להוציא מהארון לתכלית זו ולשעת הצורך. אך התוס' חולקים שאסור להיכנס לקודש הקודשים לתכלית זו, ולא ייתכן שספר תורה שנמסר לשבט לוי הוא ספר העזרה וממנו היו קוראים וממנו היו מגיחים. רב אחא רק אמר שכשם שספר זה המונח בעזרה היו גוללים אותו לתחילתו, כך עשו גם לספר המונח בארון, ומספר זה גם היו מגיחים.

ה. ספר העזרה וספר הברית

מדברי הרש"ר הירש יש ללמוד על מחלוקת רש"י ותוס', אך על פי דבריו אפשר להסביר אחרת, ובדברינו הבאים יתיישבו כל הקושיות על פי כל ההסברים.

רש"י אכן התכוון לומר שאלו הם שני ספרים שונים: היה ספר בארון הברית בקודש הקודשים, והיה ספר בעזרה. הספר שהיה בקודש הקודשים הוא הספר שאליו התכוון רש"י לומר שמשה כתבו, שנאמר "ויכתוב משה את התורה הזאת", הוא היה בקודש הקדשים ומעולם לא הוציאוהו משם. ואכן ייתכן שעם גניזת הארון בסוף בית ראשון נגנזו אף הוא. נראה שכך הבין גם מסורת הש"ס, ולכן תיקן את הגרסה ברש"י שכתב שספר התורה שהיה מונח בארון הוא ספר התורה שכתב משה, שנאמר "ויכתוב משה את התורה הזאת" (דברים לא, ט). ומסורת הש"ס תיקן וכתב שהכוונה לפסוק "ויכתוב משה את השירה הזאת" (שם כב). זאת מפני שהפסוק המובא ברש"י שלפנינו מתייחס לספרי התורה של השבטים, ואילו הפסוק המובא במסורת הש"ס הוא הפסוק שמתייחס לספר ארון הברית.

חוץ ממנו היה ספר תורה נוסף, שהוא כנראה הספר של שבט לוי שהונח שם, שהרי בוודאי כל שבט הניח את ספרו במקום מרכזי בנחלתו, ואילו לשבט לוי לא הייתה נחלה מסודרת, ועל כן סביר להניח שהמקום המרכזי מבחינתם הוא בית המקדש ושם בעזרה היה מונח. זהו הספר שממנו מגיחים ספרי המלכים, הוא אינו מטמא את הידיים, וממנו קראו בהקהל וביום הכיפורים. לכן רש"י כתב גם שם (יד ע"ב ד"ה ספר העזרה): ספר שכתב משה ובו קוראים בעזרה וכו'. רש"י לא ציין את הפסוק "כתבו לכם את התורה הזאת" כפי שעשה זאת קודם לכן (שם ע"א) וממנו למד שזה ספר התורה של משה. שם זהו ספר תורה המונח בקודש הקודשים, ואילו כאן זה ספר תורה של שבט לוי המונח בעזרה. גם כאן רב אחא בר יעקב רק דימה בין הספר שהיה מונח בעזרה ואותו גללו לתחילתו, לבין הספר שהיה מונח בארון, אלא שבו מעולם לא קראו.⁹

9 כך הבין גם הרב משה פיינשטיין, דברות משה - בבא בתרא, עמ' קסב.

לזאת גם התוס' יכולים להסכים והם צודקים בכך שלא שמענו שנכנסו פנימה לקדש הקודשים מלבד לעבודת יום הכיפורים, אף לא לשם קריאה בתורה. לפי התוס' הספר שקראו בו בהקהל או ביום הכיפורים הוא הספר שהיה מונח בעזרה. רבינו גרשום לא קיבל זאת היות שהוא זיהה את ספר העזרה עם הספר המונח בארון, וייתכן שסבר שהמלך והכוהן הגדול היו קוראים בספרים אחרים. אלא שיקשה כיצד היה המלך מוציא את ספר העזרה להגיה את ספריו, ודבריו צריכים עיון.

ו. י"ג ספרי התורה שכתב משה רבנו

לפי דברינו לעיל יובנו גם פסוקי התורה (דברים לא). הפסוק: "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט), זהו הפסוק המלמדנו על כתיבת שנים עשר ספרי תורה לכל השבטים, ובאופן מיוחד לשבט לוי. הפסוקים שאחריו (דברים לא, י-יד) הם הפסוקים המלמדים על מצוות הקהל, שם נאמר "תקרא את התורה הזאת" (שם יא), והכוונה לתורה הזאת שנמצאת ביד הכהנים בני לוי, וזהו מתוך הספר ששייך לאחד השבטים, שבט לוי, המונח בעזרה (דברים דומים כותב הספורנו, אם כי שיטתו אחרת). המלך היה קורא בהקהל בספר של שבט לוי שהיה מונח בעזרה, מפני שזהו הספר שממנו העתיק את ספריו שלו. כיון שהוא נמצא במקדש, הוא קורא מהמקור ולא מן ההעתק. כוהן גדול היה קורא בספר זה ביום הכיפורים מפני שזה הספר של שבט לוי, וסביר להניח שהיו קוראים בו במשך כל השנה. ההדגשה שקוראים בו דווקא, הוא בשל החידוש שמוציאים ספר תורה שמונח בעזרת ישראל ומעבירים אותו לעזרת נשים כדי לקרוא בו בפני הנמצאים בבית המקדש ביום הכיפורים.¹⁰

הפסוקים שלאחר מכן, "ויכתוב משה את השירה הזאת... לקח את ספר התורה ושמתם אתו מצד ארון ברית ה' אלוקיכם, והיה שם בך לעד" (דברים לא, יט-כז), עוסקים בספר התורה שהיה בארון הברית, שבו לא השתמשו אף פעם, והוא היה לעד. דברי המדרש שאם יבוא מישהו וירצה לזייף, יוכיחו לו מספר שנמצא בארון הברית, אין הכוונה שבפועל יוציאו לו ספר זה, אלא שידע שיש ספר מקורי שנכתב בידי משה, והוא המקור האמיתי והמדויק ביותר לכל ספרי התורה בעולם. מפאת קדושתו ומעמדו לא היו קוראים בו מעולם, והשימוש היחיד בו היה לתקנו ולאווורו מדי פעם בפעם כדי שלא יתעפש ויתלכלך (וכדברי התוספות יד ע"א ד"ה שלא). זהו ספר התורה

10 עיין בירושלמי יומא ז, א, הדין איך מטלטלים ספר תורה למקום אחר ולא קוראים במקום שבו הספר נמצא. הוא הדין כמובן ביחס לקריאת המלך בהקהל שאף היא הייתה בעזרת נשים.

המיוחד, שרק אותו מכנה התורה "שירה", ואולי הוא הספר שממנו קראו אז את שירת האזינו בפני כל העם. הוא הספר שמונח בארון הברית, הוא השירה, הוא העדות.¹¹

סיכום

משה רבנו כתב שלושה עשר ספרי תורה. ספר אחד היה מונח בארון הברית והוא ספר הברית ולא ספר העזרה, וייתכן גם שנגזז עם הארון בסוף בית ראשון. בספר זה לא השתמשו כלל לשום קריאה בתורה, לא בהקהל ולא ביום הכיפורים. הוא היה לעדות, כמקור לכל ספרי התורה. הפעמים היחידות שהיו מוציאים אותו היו לתיקונו ושמירתו כדי שלא יתעפש ויתקלקל כמו שבכל כמה שנים היו מתקנים ומשפצים את קודש הקודשים (עירובין קה ע"א). אז היו מתקנים גם את ספר התורה. על ספר תורה זה אנו לומדים בדברים לא, כב-כז, והוא ספר התורה הנקרא שירה.

שנים עשר ספרים נוספים ניתנו לשנים עשר השבטים, ספר לכל שבט. הספרים היו מונחים במקום מרכזי בשבט. ספרו של שבט לוי היה מונח בעזרת ישראל בבית המקדש, וממנו היה קורא המלך בהקהל וכוהן גדול ביום הכיפורים. הספר של שבט לוי מיוחד בשל כך משאר הספרים ולכן התורה הדגישה "ויתנה אל הכהנים בני לוי". וחוזק מזה ניתנו עוד ספרים "אל כל זקני ישראל" (דברים לא, ט). ספרו של שבט לוי הוא שנקרא ספר העזרה (למעט רבנו גרשום שאינו סובר כך) וממנו היו מגיחים ספרים אחרים, ועליו נאמר שאין מגיחים אותו בחול המועד, ומספר זה היו מגיחים ספרים של מלכים. הוא היה כדוגמת ספר הברית ונגלל לתחילתו.

פרשת הקהל בתורה סמוכה לפרשת כתיבת ספרי התורה של השבטים בידי משה, מפני שבאחד מספרי תורה אלו קראו בהקהל, "תקרא את התורה הזאת" (דברים לא, יא), התורה שהוזכרה לפני כן.

11 בדברים אלו עסק בהרחבה הרב ישעיהו שטיינברגר, "ספר תורה שכתב משה שבעזרה - שיטת הרמב"ם", כתלנו, טו (תשנ"ד), עמ' 493-511. דברינו כאן עונים על שאלותיו שם עמ' 505-511.